

Kulturdepartementet
ku.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över Vår demokrati – värd att värna varje dag (SOU 2022:28)

Ku2022/ 01317

Inledning

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ser positivt på att det läggs förslag som kan bidra till att utveckla och stärka demokratin. SPSM:s remissvar begränsar sig till de delar av betänkandet som SPSM bedömer som relevanta utifrån myndighetens uppdrag.

Skolan har en viktig roll i demokratiarbetet genom utbildningens tydliga uppdrag att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Trots detta uppvisar den svenska skolan brister när det gäller tillgång till stöd, tillgänglighet och förutsättningar för en inkluderande utbildning, vilket kan påverka att elever med funktionsnedsättning inte får likvärdiga möjligheter att utöva sina demokratiska rättigheter. SPSM erfar att skolan behöver öka sitt fokus på skolans bredare uppdrag, där kunskap, demokrati och värdegrund ska gå hand i hand. Skolan utmanas i sitt kunskaps- och värdegrundsuppdrag bland annat genom teknologins och sociala mediers allt större inflytande. SPSM menar därför att hela skolväsendet behöver lägga ökad vikt på frågor om demokrati och mänskliga rättigheter samt bedriva ett aktivt värdegrundsarbete för att motverka odemokratiska uttryck.

SPSM vill betona att tillgänglighet och inkludering är viktiga förutsättningar för demokrati, för att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara aktiva och delaktiga utifrån likvärdiga villkor, under såväl utbildningen som i samhället i stort. Tillgänglighet och inkludering är centrala principer i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. SPSM anser därför att frågor om tillgänglighet och inkludering behöver belysas när olika demokratifrämjande insatser ska genomföras, så att alla medborgare får en likvärdig tillgång till kunskap om demokrati och möjlighet att delta i demokratin.

6.1 Inrätta en nationell demokratifunktion

SPSM bedömer att myndigheten utifrån befintligt underlag har svårt att ta ställning till förslagen om inrättandet av en demokratifunktion. SPSM vill dock poängtera att riksdagen, regeringen, myndigheter, regioner och kommuner idag har olika uppgifter i den svenska demokratin. Behovet av samordning i relation till vem och vad behöver enligt SPSM förtydligas innan en eventuell samordningsfunktion inrättas.

För skolans del ser SPSM behov av att staten ger ett samlat och tydligt stöd för skolans demokratiuppdrag. Idag har Skolverket tillsammans med Forum för levande historia (FLH) i uppdrag att genomföra demokratistärkande insatser inom utbildningen. Det handlar bland annat om att utveckla ett verktyg för systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna.¹ Liknande uppdrag har även funnits hos myndigheterna tidigare. Skolverket har goda förutsättningar att stödja skolhuvudmän i dessa frågor, och är tillsammans med FLH, bäst lämpad myndighet att i förhållande till skolväsendet genomföra de uppgifter som föreslås. Skolhuvudmän påpekar ofta vikten av att myndigheter samordnar sitt arbete för enklare tillgång till stöd de kan behöva. I förhållande till skolväsendet menar SPSM därför att en ny aktör inte bör få demokratifrämjande uppdrag, utan att just Skolverket och FLH är lämpliga aktörer.

Det är enligt SPSM viktigt att tillgänglighetsaspekter samt förutsättningar för demokratisk delaktighet för olika grupper i samhället, däribland personer med funktionsnedsättning särskilt beaktas i genomförandet, oavsett vilken myndighet som får funktionen och uppdraget.

7.1 Större fokus på demokrati i myndigheternas arbete

Den bedömning och de förslag som läggs i denna del rör viktiga men svåra frågor, som enligt SPSM hade krävt mer underlag för att myndigheten ska

¹ Skolverkets respektive Forum för levande historias regleringsbrev för 2022, uppdrag om *Demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism*.

kunna ta ställning till dem på ett välgrundat sätt. SPSM menar att det är otydligt vad förslaget om tillägg i myndighetsförordningen betyder för berörda myndigheter, och vad det tillför i förhållande till det uppdrag som statliga myndigheter redan har enligt regeringsformen. SPSM efterfrågar tydligare vägledning om vad *ta tillvara fördelar som kan vinnas för demokratin* innebär.

7.2 Analysera konsekvenser för demokratin

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM menar att demokrati inte får tolkas för snävt i detta sammanhang. Konsekvenser bör analyseras inte bara i förhållande till aspekter som omfattas av det demokratipolitiska målet, utan även i förhållande till målet för politiken för mänskliga rättigheter. För personer med funktionsnedsättning kan det innebära stora konsekvenser när förslag inte har analyserats utifrån hur de förhåller sig Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter, däribland konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I förhållande till demokrati kan det handla om att det kan krävas särskilda insatser för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning ges likvärdiga förutsättningar till demokratisk delaktighet.

7.3 Förtydliga skolans demokratiuppdrag

SPSM delar utredningens bedömning i denna del. Skolan ska utgöra en plattform för att elever ska kunna delta fullt ut i såväl utbildning som samhälls- och arbetslivet. SPSM menar är att det är problematiskt att skolhuvudmännen inte arbetar sammanhållet och likvärdigt med skolans demokratiuppdrag. Flera av de utmaningar som Skolinspektionen identifierade i sin kvalitetsgranskning *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund* (2012)², kvarstår enligt SPSM. Undervisningen behöver ske i demokratiska former, innefatta samtal om demokrati samt genom att ämnet eller sammanhanget knyts ihop med demokratiperspektivet kan även undervisningens innehåll breddas. För att kunna göra detta behöver varje förskola, skola och lärare ha tid, resurser och goda arbetsförutsättningar som

² Skolinspektionen, Kvalitetsgranskning Skolornas arbete med demokrati och värdegrund, Rapport 2012:9

bottnar i ett aktivt värdegrundsarbete utifrån uppdraget om demokrati och mänskliga rättigheter.

SPSM ser positivt på rekommendationen att Skolverket får i uppdrag att förtydliga skolans demokratiuppdrag. SPSM saknar samtidigt en analys och ett resonemang om de demokratistärkande uppdrag som finns idag. Exempelvis skulle uppdraget som Skolverket genomför idag, tillsammans med FLH, kunna bli permanent.

SPSM ser positivt på rekommendationen att Skolinspektionen ska göra kvalitetsgranskningar av såväl grund- som gymnasieskolans arbete med demokrati och värdegrund, men konstaterar att en liknande granskning genomförts tidigare (2012), och att en kvalitetsgranskning inom detta område även är pågående idag.³ SPSM kan se ett värde i om sådana granskningar skulle innefatta hur skolan tillämpar demokrati och mänskliga rättigheter i praktiken, genom att exempelvis synliggöra hur undervisning och lärmiljön tillgängliggörs så att alla elever kan delta och vara delaktiga i demokratiarbetet. Kvalitetsgranskningarna bör även innefatta andra skolformer, utöver grundskolan och gymnasieskolan, som har motsvarande uppdrag.

Valdeltagandet och den demokratiska delaktigheten är sämre bland personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen.⁴ I MUCF:s resultat framkommer att valdeltagandet i skolvalet är lågt bland särskolor. Andelen deltagande särskolor har också minskat från skolvalet 2018.⁵ SPSM vill därför också betona att skolans arbete med demokrati behöver uppmärksamma tillgänglighets- och inkluderingsperspektiven då personer med funktionsnedsättning annars riskerar att utestängas från demokratisk delaktighet. Skolors arbete med demokrati behöver också synliggöras som en viktig del av det systematiska kvalitetsarbetet.

Angående förslaget om att permanenta plattformen demokratin 100 år vill SPSM framföra följande. I SPSM:s samverkan med skolhuvudmän uttrycks

³ Skolinspektionens kvalitetsgranskning *Skolans hantering av värdegrundsfrågor med fokus på kontroversiella frågor*, <https://www.skolinspektionen.se/aktuellt/granskningar-pa-gang/skolans-hantering-av-vardegrundsfragor-med-fokus-pa-kontroversiella-fragor/>.

⁴ <https://www.mfd.se/resultat-och-uppfoljning/kunskapsunderlag/demokratisk-delaktighet/>.

⁵ MUCF, resultat i skolval 2022, <https://www.mucf.se/resultat-i-skolval-2022>.

en tydlig önskan om att skolmyndigheterna ska samordna sig för enklare tillgång till det stöd deras verksamheter behöver. Skolhuvudmän beskriver också att rektorer, lärare och annan skolpersonal brottas med att förverkliga demokratiuppdraget i skolverksamhetens praktik. En samlad plattform vore därför positivt, då det skulle kunna underlätta skolors arbete med dessa frågor. SPSM saknar dock en närmare analys av hur en sådan plattform bäst skulle kunna tillhandahållas, och hur myndigheternas stöd kan samordnas. Plattformen måste utgå från skolors behov av stöd, utifrån skolans demokratiuppdrag och skolans läroplaner och kursplaner. SPSM menar att plattformen Demokratin 100 år, utifrån myndighetens bedömning, inte är mest ändamålsenlig. Snarare vore det lämpligare att det material som är relevant för skolan, flyttas över till någon annan redan befintlig plattform. Exempelvis har FLH en utvecklad plattform gentemot skolan med omfattande undervisningsmaterial inom demokrati och mänskliga rättigheter.⁶ SPSM vill särskilt understryka vikten av att en plattform med material till skolan uppfyller tekniska krav gällande tillgänglighet samt att såväl material som innehåll är tillgängligt med exempelvis lättlästa texter, tecken- och syntolkning, textning samt anpassningar utifrån olika skolformer och åldrar.

I detta ärende har Anna Swärd, Eva Klubb Degsell, Pia Persson, Jenny Nilsson, Lena Hammar, Karina Johansson och Tone Engen varit sakkunniga. Föredragande har varit juristen Rebecka Pomerling.

För Specialpedagogiska skolmyndigheten

Fredrik Malmberg
Generaldirektör

⁶ Se <https://www.levandehistoria.se/klassrummet>.